

L. Lopata

LOPATA, L. (Vysoká škola zemědělská, Praha-Suchbátov): *Pracovní čas řídících pracovníků JZD a sezónnost*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979 (1) : 31-43.

Analýza pracovního času řídících pracovníků JZD potvrdila nadměrnou spotřebu času na práci ve všední den a upozornila na značné množství času věnovaného práci ve dni pracovního klidu a současně prokázala značný dosah sezónnosti ve sféře řídicí práce. Sezónnost výrazně ovlivňuje fond pracovního času, a to zejména ve dni pracovního klidu, kdy byla v letním období zjištěna víc než šestinásobná spotřeba času ve srovnání s obdobím zimním. Sezónní výkyvy fondu pracovního času jsou provázány i změnami ve struktuře pracovního času. Tak dochází k tomu, že velké časové nároky na vlastní řídicí práci ve vegetačním období velmi výrazně omezují množství času věnovaného zbylým dvěma oblastem — přípravě na řídicí práci a pomocné činnosti při řídicí práci. Přitom složka sebevzdělání je sezónností zasažena zvláště citelně. U časově nejnáročnější složky z oblasti vlastní řídicí práce, tj. kontroly práce podřízených, která je ve všední den zimního období dotována pětinou fondu pracovního času, vzrůstá v obdobích pracovních špiček spotřeba času na třetinu fondu pracovního času, ve dni pracovního klidu tvoří v zimním období časové nároky na tuto složku třetinu, v letním období se zvyšuje na polovinu fondu pracovního času.

struktura pracovního času; pracovní dny; dny pracovního klidu; roční období

Výrazné změny ve výrobě ekonomické, organizační a sociálně politické struktury zemědělských podniků se odrážejí v kvalitativních proměnách životního způsobu pracujících v zemědělství. Ke studiu dosahu nově vznikajících pracovních a životních podmínek zemědělských pracovníků lze ze známých prostředků analýzy sociální skutečnosti využít zejména jeden z osvědčených postupů tzv. časový popis činností. Tento postup umožňuje zjišťovat údaje o práci a způsob života jednotlivců i celých skupin obyvatelstva.

V této stati se zaměřujeme na skupinu řídících pracovníků JZD, zabýváme se sférou práce, a to zejména s ohledem na dosah působení sezónnosti zemědělské práce. Domníváme se totiž, že studium sezónnosti, jež byla odedávna významným časovým faktorem ovlivňujícím pracovní činnost v zemědělství, tedy studium tohoto rysu zemědělské práce v době, kdy probíhá v důsledku pronikání technického pokroku do zemědělství rozporný vývoj v dosahu jeho působení*), by mělo vést k poznatkům, do jaké míry je sféra práce ovlivňována sezónností v současných podmínkách.

* Dvě tendence v působení technického pokroku v zemědělství — tendence zmírňující sezónnost a tendence zosilující sezónnost zemědělské práce (Š m e l o v, 1962).

U výzkumů zaměřených na efektivnost využívání času se dnes časového popisu činností běžně používá. Dosavadní zkušenosti z výzkumů v socialistických zemích potvrzují, že právě v podmínkách našeho společenského systému jsou vytvořeny vhodné předpoklady pro využití tohoto postupu, který umožňuje pomocí časové charakteristiky činností analyzovat sociální skutečnost.

Třídění činností není dosud ustáleno ve všeobecně uznávaný systém. Za této situace, kdy neexistují jednotná všeobecně uznávaná kritéria třídění, jsme přistoupili k vypracování vlastní kategorizace, která při zachování základních přístupů (Gončarenko et al., 1963; Maršál, 1970; Řezníček, 1970; Strumilin, 1963) plně odpovídá potřebám našeho výzkumu.

Terénní šetření, z něhož čerpáme údaje, bylo koncipováno jako devítidenní sběr informací technikou časového snímku (autosnímkování), a to ve čtyřech fázích roku u 300 respondentů na 29 JZD Středočeského kraje (Pilíšek, 1978). Pro tuto stať jsme použili prvních výsledků strojového zpracování údajů od 45 respondentů pěti JZD na okrese Nymburk (celkem 1620 snímků).

Šetření bylo uskutečněno v těchto obdobích:

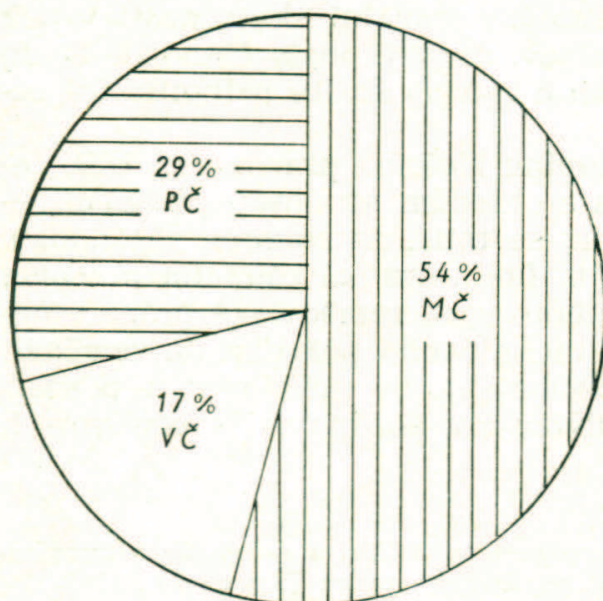
1. fáze — jarní	8. 5. — 16. 5. 1976
2. fáze — letní	7. 8. — 15. 8. 1976
3. fáze — podzimní	9. 10. — 17. 10. 1976
4. fáze — zimní	22. 1. — 30. 1. 1977

Zkoumané osoby dostaly za úkol zaznamenávat plynulou chronometraží do připraveného formuláře vše, co během dne dělaly. Zajištění optimálního průběhu vlastního šetření bylo svěřeno školeným instruktorům z řad technického personálu katedry řízení Provozně ekonomické fakulty VŠZ v Praze. Každý z instruktorů měl za úkol v průběhu šetření navštívit zkoumanou osobu nejméně třikrát a dohlížet, aby byly zachycovány všechny aktivity v průběhu dne. Kontakt instruktora s respondentem mu umožňoval zčásti poznat zkoumanou osobu i prostředí, v němž žije, a zachytit tak do poznámek v dotazníku důležité okolnosti, jež by mohly běžný denní režim zkoumané osoby nečekaným způsobem ovlivnit.

VÝSLEDKY

STRUKTURA PRACOVNÍHO ČASU

Pracovní čas, kterému je věnováno u řídicích pracovníků JZD z celkového časového fondu (obr. 1) v průměru 29 % času (6 h 58 min.), je v převážné míře určen činnostem, které zahrnujeme do času efektivního

1. Struktura časového fondu řídicích pracovníků JZD — Structure of the time fund of executives on Co-operative Farms

- pracovní čas
- mimopracovní čas
- volný čas

(96 % fondu pracovního času); zbývající 4 % denního fondu pracovního času připadají na čas ztrátový (osobní ztrátový čas, technicko-organizační ztrátový čas, čas věnovaný činnostem, které nepřísluší funkci).

Nejdůležitějším složkám pracovního času, které řadíme do oblasti vlastní řídicí práce, je v průměru určeno 84 % denního fondu pracovního času, oblast příprava na řídicí práci (sebevzdělání, výchova a školení podřízených) je zastoupena 2 % a oblast pomocné činnosti při řídicí práci (doprava v pracovní době, manuální práce v rámci funkce, schůzování nevýrobní povahy, zdravotní péče, hygiena, jídlo, krátkodobý odpočinek) zabírá 10 % celkového denního fondu pracovního času (obr. 2).

1.1.	Vlastní řídicí práce	83,47
	Kontrola práce podřízených	28,33
	Organizační zabezpečení úkolů v rámci podniku	22,30
	Vlastní odborná práce	14,44
	Nezbytné administrativní práce	10,60
	Organizační zabezpečení úkolů mimo podnik	7,80
1.2.	Příprava na řídicí práci	1,95
	Sebevzdělání	1,78
	Výchova a školení podřízených	0,17
1.3.	Pomocné činnosti při řídicí práci	10,43
	Doprava	4,75
	Manuální práce v rámci funkce	3,61
2.1.	Ztrátový čas	4,14
	Čas nepříslušející funkci	2,75

2. Struktura pracovního času řídicích pracovníků JZD (v %) — Structure of the working time of executives on Co-operative Farms (%)

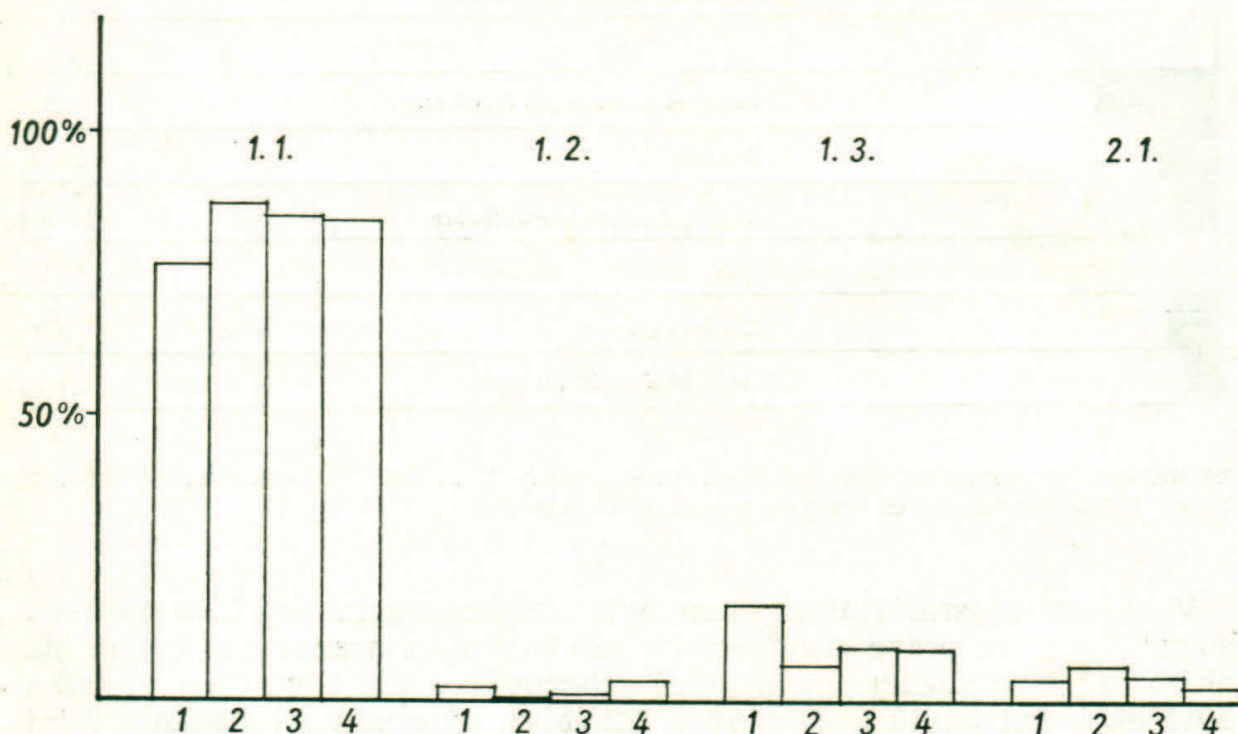
V oblasti vlastní řídicí práce byla zaznamenána největší spotřeba času na kontrolu práce podřízených (29 % fondu pracovního času), na druhém místě je složka organizační zabezpečení úkolů v rámci podniku včetně ukládání úkolů podřízeným (22 %) a dále se řadí složka vlastní odborná práce (14 %). Nezbytné administrativní práce zabírají 10 % fondu pracovního času a složka organizační zabezpečení úkolů mimo podnik je zastoupena nejmenšími časovými náklady (8 % fondu pracovního času). Složky ze zbývajících dvou oblastí efektivního času jsou časově málo náročné, za zmínku stojí časové náklady na dopravu (5 %),

na manuální práci v rámci funkce (4 %) a na sebevzdělání (2 % fondu pracovního času) (obr. 2).

Srovnáme-li strukturu fondu pracovního času řídicích pracovníků JZD u odvětvového a územního typu organizační struktury, zjišťujeme výraznější rozdíly v zastoupení ztrátového času, v oblasti vlastní řídicí práce ve složkách organizačního zabezpečení úkolů a administrativní práce. Řídicí pracovníci územního typu organizační struktury vykazují dvojnásobné množství ztrátového času, kdežto pracovníci odvětvového typu vynakládají dvojnásobek času na administrativu a výrazně menší časové náklady věnují organizačnímu zabezpečování úkolů uvnitř podniku (tab. I).

DOSAHI SEZÓNOSTI NA STRUKTURU PRACOVNÍHO ČASU

Analýza pracovního času řídicích pracovníků v zemědělství nás v první řadě upozorňuje na velké sezónní výkyvy ve fondu pracovního času v průběhu ročního cyklu. Množství vynakládaného času na práci je ovlivněno zejména dvěma ročními obdobími (obr. 3). V letním období zabírá pracovní čas 37 % časového fondu dne (8 h 53 min.), kdežto v zimním období klesá množství času věnovaného práci na 22 % denního časového fondu (5 h 17 min.). Spolu s těmito sezónními změnami v množství pracovního času se současně mění i struktura času věnovaného práci (tab. II). Tak např. letní pracovní špička vede ke vzrůstu ztrátového času o celou polovinu. V oblasti řídicí práce se fond času ve srovnání s celoročním průměrem (83 % fondu pracovního času) poněkud zvyšuje v letním období (o 3 %) a výrazně snižuje v jarním období

3. Dosah sezónnosti na strukturu pracovního času řídicích pracovníků JZD — The influence of the seasonal nature of agricultural work on the structure of the working time of executives on Co-operative Farms

1 — JARO; 2 — LÉTO; 3 — PODZIM; 4 — ZIMA

I. Struktura pracovního času řídicích pracovníků JZD podle organizační struktury ve čtyřech ročních obdobích roku (v %) —
Structure of the working time of executives on Co-operative Farms according to organizational structures during the four year seasons (%)

Období	Organizační zabezpečení úkolů				Kontrola práce podřízených			Nezbytné administrativní práce			Vlastní práce			Sebe-vzdělání			Výchova a školení podřízených		
	v podniku		mimo podnik		práce podřízených			administrativní práce			odborná			řídící			podřízených		
	ú	o	ú	o	ú	o	o	ú	o	o	ú	o	o	ú	o	o	ú	o	o
	ú	o	ú	o	ú	o	o	ú	o	o	ú	o	o	ú	o	o	ú	o	o
Jaro	17,86	13,59	7,51	4,92	27,77	36,46		6,77	17,07		14,76	0,33	74,67	72,37		1,42	0,57		1,64
Léto	20,35	15,59	3,09	7,12	38,89	45,64		5,74	6,77		15,86	12,40	83,96	87,98		1,26	—		—
Podzim	21,24	17,18	5,64	6,87	41,60	40,64		4,47	11,56		8,46	11,73	81,41	87,98		1,40	1,52		—
Zima	—	20,10	—	7,08	—	27,84		—	11,05		—	16,09	—	82,16		—	3,17		—
Celoroční průměr	19,81	16,61	5,41	6,49	36,10	37,64		5,66	11,61		13,03	10,13	80,01	82,48		1,36	1,78		1,64

Období	Doprava		Manuální práce v rámci funkce		Osobní ztrátový čas		Technicko-organizační ztráty		Čas nepřisloužící funkci		Pracovní čas			
	ú		ú		ú		ú		ú		ztrátový		efektivní	
	ú	o	ú	o	ú	o	ú	o	ú	o	ú	o	ú	o
	ú	o	ú	o	ú	o	ú	o	ú	o	ú	o	ú	o
Jaro	9,37	10,18	5,36	3,32	0,38	0,16	2,87	1,42	2,85	2,92	6,12	4,50	93,88	95,50
Léto	2,65	2,65	5,34	4,13	1,41	—	0,57	—	4,34	4,91	6,32	4,91	93,68	95,09
Podzim	4,96	3,99	4,15	3,77	—	0,17	1,90	1,51	4,82	0,82	6,72	2,50	93,28	97,50
Zima	—	3,62	—	6,48	—	0,38	—	0,54	—	1,61	—	2,53	—	97,47
Celoroční průměr	5,66	5,10	4,95	4,42	0,84	0,20	1,55	1,02	4,00	2,39	6,39	3,61	93,61	96,39

Typ organizační struktury: ú — územní; o — odvětvový

II. Struktura pracovního času řídicích pracovníků ve čtyřech ročních obdobích (v ‰)
 – Structure of the working time of executives in the four year seasons (‰)

Složky pracovního času	Roční období	‰	Složky pracovního času	Roční období	‰
Organizační zabezpečení úkolů v podniku	jaro	16,37	Sebevzdělání	jaro	2,00
	léto	24,57		léto	0,53
	podzim	26,13		podzim	0,99
	zima	22,11		zima	3,61
	průměr	22,30		průměr	1,78
Organizační zabezpečení úkolů mimo podnik	jaro	10,04	Doprava	jaro	8,29
	léto	7,44		léto	2,95
	podzim	6,99		podzim	3,86
	zima	6,74		zima	3,91
	průměr	7,80		průměr	4,75
Kontrola práce podřízených	jaro	27,67	Manuální práce v rámci funkce	jaro	4,08
	léto	31,80		léto	2,24
	podzim	32,03		podzim	4,42
	zima	21,80		zima	3,72
	průměr	28,33		průměr	3,61
Nezbytné administrativní práce	jaro	12,84	Čas nepříslušející funkci	jaro	1,83
	léto	5,85		léto	4,72
	podzim	8,70		podzim	2,60
	zima	15,03		zima	1,84
	průměr	10,60		průměr	2,75
Vlastní odborná práce	jaro	9,80	Pomocné činnosti při řídicí práci	jaro	16,91
	léto	17,51		léto	6,20
	podzim	11,48		podzim	9,42
	zima	18,98		zima	9,21
	průměr	14,44		průměr	10,43
Vlastní řídicí práce	jaro	76,72	Příprava na řídicí práci	jaro	2,45
	léto	87,17		léto	0,54
	podzim	85,33		podzim	1,20
	zima	84,66		zima	3,62
	průměr	83,47		průměr	1,95
Pracovní čas efektivní	jaro	96,08	Pracovní čas ztrátový	jaro	3,92
	léto	93,91		léto	6,09
	podzim	95,95		podzim	4,05
	zima	97,49		zima	2,51
	průměr	95,86		průměr	4,14

(o 7 %). Časové náklady k přípravě na řídicí práci (2 % fondu pracovního času) se v podzimním období zdvojnásobují (4 %) a v letním období se rapidně snižují (0,5 %). Oblast pomocná činnost při řídicí práci (10 %) je poznamenána výrazným zvýšením množství času v jarním období (17 %) a značným snížením v období letním (6 %) (obr. 3).

Pokud jde o sezónní změny časových nákladů u jednotlivých složek z oblasti vlastní řídicí práce, můžeme u složky kontrola práce podřízených sledovat zvýšené časové nároky v letním a podzimním období a výrazný pokles spotřeby času v zimním období. Obdobně dochází ke zvýšení časových nákladů u složky organizační zabezpečení úkolů v rámci podniku, a to rovněž v letním a podzimním období, kdežto k úbytku času dochází v období jarním. Časový fond věnovaný vlastní odborné práci se výrazně rozšiřuje v letním a zimním období, kdežto v jarním a podzimním období ve stejné míře klesá.

Časová náročnost nezbytných administrativních prací vzrůstá v jarním a zejména zimním období, kdežto v letním období výrazně klesá. Organizační zabezpečení úkolů mimo podnik je dotováno zvýšeným množstvím času v jarním období (tab. II).

V dalších dvou oblastech řídicí činnosti stojí za zmínku dosah sezónnosti u dopravy, u níž se zvyšují časové nároky v jarním období a podstatně klesají v letním období. V tomto období rovněž podstatně klesá fond času věnovaný manuální práci v rámci funkce. Složce sebevzdělání je v zimním období věnováno ve srovnání s podzimem téměř čtyřnásobné a ve srovnání s létem sedminásobné množství času (tab. II).

Ze složek ztrátového času je sezónností velmi výrazně ovlivněna složka činností nepříslušejících funkci, množství času jí určené stoupá v letním období ve srovnání s jarem a podzimem víc než dvojnásobně (tab. II).

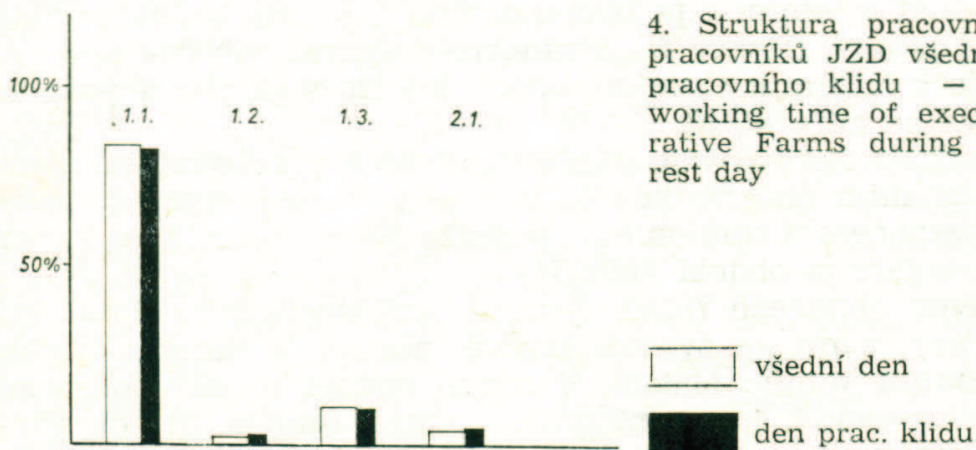
Posuzujeme-li dosah sezónnosti u jednotlivých oblastí pracovního času řídicích pracovníků v zemědělství podle typu organizační struktury (tab. I), můžeme sledovat, že v oblasti vlastní řídicí práce existují jak u územního, tak u odvětvového typu velmi výrazné rozdíly v časových nákladech mezi jarním obdobím a mezi letní a podzimní pracovní špičkou, přičemž u odvětvového typu jsou tyto sezónní rozdíly dvakrát větší než u typu územního. To se týká zejména složek vlastní odborné práce a organizační zabezpečení úkolů mimo podnik. Ve složce nezbytná administrativní práce, která u odvětvového typu organizační struktury klade v průměru dvojnásobné časové nároky, dochází k prudkému vzestupu časových nákladů v jarním období a k výraznému poklesu v letním období. V oblasti příprava na řídicí práci byla zaznamenána nízká, avšak v průměru roku vyrovnaná časová spotřeba ve složce sebevzdělání u územního typu, kdežto odvětvový typ organizační struktury se při vyšších průměrných hodnotách času věnovaného této složce vyznačuje výraznými sezónními výkyvy (v letním období není tato složka vůbec zastoupena, v zimě však dosahuje přes 3 % fondu pracovního času).

STRUKTURA PRACOVNÍHO ČASU V TÝDENNÍM CYKLU

Ve všední den je práci určeno v celoročním průměru 41 % (9 h 50 min.) časového fondu dne. Přitom z fondu pracovního času je 96 % věnováno činností, jež řadíme do času efektivního. Oblast vlastní ří-

řídící práce je dotována 83 %, příprava na řídící práci 2 % a pomocná činnost při řídící práci 11 % fondu pracovního času (obr. 4).

Ve dni pracovního klidu se na práci spotřebuje v průměru 12,5 % (3 h) časového fondu dne. Efektivně je využito 95 % fondu pracovního času. Fond času věnovaný vlastní řídící práci a pomocné činnosti při řídící práci se v celoročním průměru výrazněji neliší od časových nároků na tyto oblasti ve všední den. Za to čas určený na přípravu k řídící práci se zvyšuje na 3 % fondu pracovního času, a to růstem časových nákladů na sebevzdělání (obr. 4).

4. Struktura pracovního času řídících pracovníků JZD všedního dne a ve dni pracovního klidu — Structure of the working time of executives on Co-operative Farms during the weekday and rest day

Ve všední den je v oblasti vlastní řídící práce věnována čtvrtina fondu pracovního času kontrole práce podřízených, pětina času organizačnímu zabezpečování úkolů v rámci podniku, sedmina odborné práci a desetina organizačnímu zabezpečování úkolů mimo podnik.

Ve dni pracovního klidu časové náklady na kontrolu práce podřízených stoupají o 13 %, organizačnímu zabezpečení úkolů v podniku se věnuje o 3 % pracovního času více. Všechny zbývající složky z oblasti vlastní řídící práce jsou poznamenány prudkým úbytkem času jim věnovaným (tab. IV).

Ve všední den u zbylých dvou oblastí řídící práce — příprava na řídící práci a pomocná činnost při řídící práci — stojí za povšimnutí jen zastoupení tří složek, a to dopravy (5 %), manuální činnosti v rámci funkce (3,5 %) a sebevzdělání (2 % fondu pracovního času).

Ve dni pracovního klidu se časové náklady na dopravu snižují (4 %), kdežto u složek manuální práce v rámci funkce a u sebevzdělání se zvyšují (5 % a 3 % fondu pracovního času).

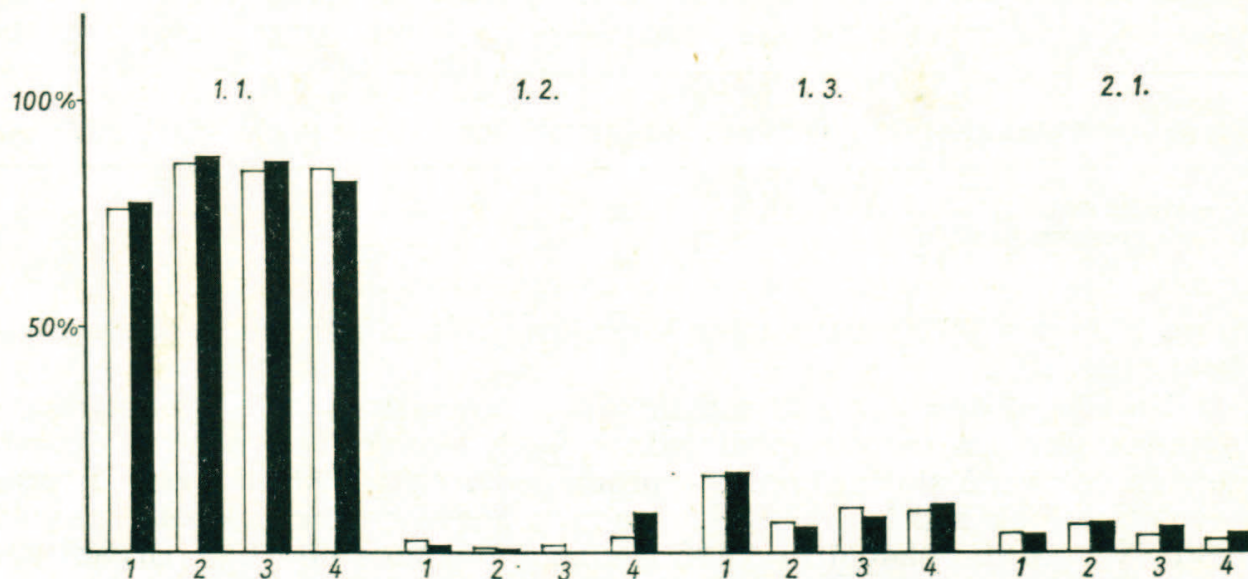
DOSAŽ SEZÓNNOSTI NA STRUKTURU PRACOVNÍHO ČASU V TÝDENNÍM CYKLU

V průběhu ročního cyklu je fond pracovního času všedního dne ve značné míře poznamenán sezónností, ve dnech pracovního klidu jsou sezónní výkyvy ve fondu pracovního času zvláště výrazné.

Ve všední den letního období stoupá ve srovnání s celoročním průměrem (41 %, tj. 9 h 50 min.) fond pracovního času na 45 % (10 h 48 min.), kdežto v zimě klesá na 37 % (8 h 53 min.). To znamená, že

časové náklady na práci v letním období ve srovnání se zimou jsou téměř o 2 hodiny vyšší.

V dni pracovního klidu se ve srovnání s celoročním průměrem 12,5 % (3 h) zvyšuje fond pracovního času v letním období víc než dvojnásobně, tj. na 26 % (6 h 14 min.), na podzim se vynakládá na práci 15 % (3 h 36 min.), kdežto na jaře klesá fond pracovního času na 6 % (1 h 26 min.) a v zimě dokonce na pouhých 4 % (58 min.). To znamená, že v letním období ve srovnání se zimou spotřebují řídící pracovníci na práci šesti až sedminásobné množství času. Spolu se sezónními výkyvy fondu pracovního času všedního dne i ve dni pracovního klidu dochází i ke změnám ve struktuře pracovního času (obr. 5).

5. Dosah sezónnosti na strukturu pracovního času řídících pracovníků JZD ve všední den a ve dni pracovního klidu — The influence of the seasonal nature of agricultural work on the structure of the working time of executives on Co-operative Farms during the weekday and rest day

1 — JARO; 2 — LÉTO; 3 — PODZIM; 4 — ZIMA

Ve všední den v oblasti vlastní řídicí práce se sezónnost projevuje při srovnání s celoročním průměrem (83 %) značným poklesem časového fondu v jarním období (76 %). Oblast přípravy na řídicí práci (2 %) je negativně ovlivněna sezónností zejména v letní špičce (0,7 %), kdy dochází i k prudkému úbytku času věnovanému pomocné činnosti při řídicí práci (11 % : 6 %). Tato oblast však vykazuje velký růst časových nákladů v jarním období (17 %) (tab. III).

Ve dni pracovního klidu zjišťujeme velmi pronikavý vliv sezónnosti. Fond času věnovaný vlastní řídicí práci (82 %) se v letní a podzimní špičce zvyšuje na 88 %, kdežto v jarním a zimním období klesá na 77 % z celkového času věnovaného práci. Nejvýraznější dosah sezónnosti byl zaznamenán u oblasti příprava na řídicí práci (2,5 %), kde v zimním období stoupá vynakládaný čas na 9 % fondu pracovního času a na druhé straně v letním a podzimním období téměř mizí. V oblasti pomocná činnost při řídicí práci (10 %) se zvyšují časové náklady v jarním období

III. Základní struktura pracovního času řídicích pracovníků JZD v týdenním cyklu ve čtyřech ročních obdobích (v %) — The basic structure of the working time of executives on Co-operative Farms during the week cycle in the four year seasons (%)

Období	Vlastní řídicí práce		Příprava na řídicí práci		Pomocná činnost při řídicí práci		Pracovní čas					
							celkem		efektivní		ztrátový	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
Jaro	76,59	77,78	2,59	1,24	16,90	17,18	100	100	96,08	96,20	3,92	3,80
Léto	86,83	88,06	0,71	0,12	6,54	5,34	100	100	94,08	93,53	5,92	6,47
Podzim	84,87	87,02	1,52	0	9,87	7,74	100	100	96,26	94,76	3,74	5,24
Zima	85,30	77,32	3,21	8,60	9,09	10,23	100	100	97,60	96,15	2,40	3,85
Celoroční průměr	83,40	82,55	2,01	2,49	10,60	10,12	100	100	96,01	95,16	3,99	4,84

a — všední den

b — den pracovního klidu

bí na 17 % a v létě a na podzim klesají na 5 % a 8 % fondu pracovního času (tab. III).

Ve všední den v oblasti vlastní řídicí práce dochází k výrazným sezónním výkyvům v zastoupení jednotlivých složek. Tak např. u časově nejvíce dotované složky kontrola práce podřízených, která v období pracovních špiček spotřebuje 30 % fondu pracovního času, klesají časové náklady v jarním období na 25 % a v zimě dokonce na 21 %. Organizačnímu zabezpečení úkolů v podniku je věnováno v letním, podzimním a zimním období zhruba 23 % fondu pracovního času, kdežto v jarním období se omezuje na 17 %. Vlastní odborná práce zabírá v letním i zimním období 18 % fondu pracovního času, na podzim a na jaře klesá čas jí věnovaný na 13 % a 10 %. Nezbytné administrativní práce spotřebují nejvíce času v zimním období (16 %) a na jaře (14 %), kdežto na podzim a v létě se značně časově omezují (9 % a 6 %). Složka organizační zabezpečení úkolů mimo podnik je v rámci ročního cyklu nejsilněji zastoupena v jarním období (11 %), v ostatních obdobích roku množství času jí věnovaného klesá, nejvíce v zimním období (7 %) (tab. IV).

Ze sledovaných složek zbylých dvou oblastí se ve všední den sezónnost nejvíce projevuje u dopravy, která je v jarním období dotována dvojnásobným množstvím času než ve zbývajících obdobích roku; dále pak u sebevzdělání, jemuž je v zimním období ve srovnání s létem věnováno víc jak čtyřnásobné množství času (tab. IV).

Ve dni pracovního klidu jsou patrné v časových nákladech u jednotlivých složek z oblasti vlastní řídicí práce zvlášť silné sezónní výkyvy. Kontrola práce podřízených, která v jarním období zabírá téměř polovinu fondu pracovního času, snižuje své časové nároky v podzimním období na 40 %, v létě na 37 % a v zimě dokonce na 32 % fondu pracovního času. Naproti tomu složka organizační zabezpečení úkolů v podniku je v jarním období zastoupena v rámci ročního cyklu nejslaběji (12 %), avšak v zimním období vzrůstá na 20 %, v létě na 27 % a v pod-

IV. Struktura pracovního času řídících pracovníků JZD v týdenním cyklu ve čtyřech obdobích roku (v %) — Structure of the working time of executives on Co-operative Farms in the week cycle in the four year seasons (%)

Období	Organizační zabezpečení úkolů				Kontrola práce podřízených		Nezbytné administrativní práce		Vlastní práce				Sebevzdělání		Výchova a školení podřízených	
	v podniku		mimo podnik		a	b	a	b	odborná	a	b	řídící	a	b	a	b
	a	b	a	b												
Jaro	16,86	12,19	10,63	5,02	25,12	49,29	13,61	6,23	10,36	5,04	77,77	2,09	1,24	0,50	—	—
Léto	23,43	27,25	8,80	4,31	29,67	36,77	6,47	4,44	18,47	15,29	88,06	0,71	0,12	—	—	—
Podzim	23,62	35,58	8,26	2,23	30,00	39,66	9,46	5,87	13,53	3,68	84,87	1,26	—	0,27	—	—
Zima	22,06	20,37	7,25	0,68	21,00	31,55	16,10	2,26	18,70	22,45	77,31	3,21	8,60	—	—	—
Celoroční průměr	21,54	23,84	8,73	3,06	26,44	39,31	11,41	4,70	15,26	11,61	83,38	82,52	1,81	3,32	0,38	—

Období	Doprava		Manuální práce v rámci funkce		Osobní ztrátový čas		Technicko-organizační ztráty		Čas nepřisloužící funkci		Pracovní čas			
											ztrátový		efektivní	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
Jaro	8,14	9,26	3,80	7,10	0,48	2,06	1,59	0,07	1,85	1,66	3,92	3,79	96,08	96,21
Léto	3,29	2,16	2,43	1,81	0,99	0,81	0,51	0,22	4,42	5,44	5,92	6,47	94,08	93,53
Podzim	4,09	3,02	4,65	3,60	0,54	—	0,62	2,56	2,59	2,68	3,75	5,24	96,25	94,76
Zima	4,09	1,81	3,33	8,42	0,22	—	0,33	2,13	1,86	1,72	2,41	3,85	97,59	96,15
Celoroční průměr	4,90	4,06	3,55	5,23	0,55	0,73	0,76	1,24	2,68	2,87	3,99	4,84	96,01	95,16

a — všední den; b — den pracovního klidu

zimním období dokonce na 36 % fondu pracovního času. Složka vlastní odborné práce vykazuje největší spotřebu času v zimním období (22 %), dále v létě (15 %), kdežto na jaře a na podzim se spotřeba času prudce snižuje (5 % a 4 %). Administrativní práce jsou zastoupeny nejvíce v jarním a podzimním období (6 %), v létě a zejména v zimě se omezují na 4 % a 2 % fondu pracovního času. Organizační zabezpečení úkolů mimo podnik se podílí na pracovním čase v jarním období 5 %, v létě 4 %, na podzim 2 % a v zimě necelým 1 % fondu pracovního času (tab. IV).

U sledovaných složek z oblasti příprava na řídicí práci a pomocná činnost při řídicí práci, tj. u dopravy, sebevzdělání a u manuální práce v rámci funkce, se ve dni pracovního klidu projevuje sezónnost neobvykle silně. Čas věnovaný dopravě v jarním období je trojnásobně vyšší než v ostatních obdobích roku. Čas určený k sebevzdělání je zastoupen v zimním období téměř 9 % fondu pracovního času, na jaře klesá na 1 % a ve zbylých dvou obdobích roku prakticky mizí. Manuální práce v rámci funkce je zastoupena v jarním a zimním období 7 % a 8 %, kdežto v podzimním období klesá čas na 4 %, v létě dokonce jen na 2 % fondu pracovního času (tab. IV).

Literatura

GONČARENKO, M. P. a kol.: Metodika i nekotoryje rezultaty konkretnogo socialnogo issledovanija bjudžeta vremeni trudaščichsja. Naučnyje doklady vyššej školy KGU, 1963, č. 1, s. 29-39.

MARŠÁL, J.: Rozbor časové a druhové struktury řídicí a správní činnosti vedoucích pracovníků socialistických zemědělských podniků. Praha, VŠZ 1971.

PILÍŠEK, V.: Efektivnost využití času v řídicí práci. [Průběžná zpráva SPEV III-4-2-6/01.] Praha, VŠZ 1978.

ŘEZNÍČEK, J.: Vědecká organizace řídicí práce. Praha, Svoboda 1970.

STRUMILIN, S. G.: Otázky socialismu a komunismu v SSSR. Praha, Stát. nakl. polit. literatury 1963.

ŠMELOV, G.: Sezonnosť truda v seľskom chozjajstve i puti jeho sokraščenijsja. Vo-prosy ekonomiki, 1962, č. 8.

Došlo dne 21. 11. 1978

ЛОПАТА, Л. (Сельскохозяйственный институт, Прага - Сухдол): Рабочее время руководящих работников ЕСХК и сезонность. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979 (1) : 31-43.

Анализ рабочего времени руководящих работников ЕСХК подтвердил чрезмерную затрату времени на работу в будничные дни, значительное количество времени, отводимое на работу в выходные дни, значительную сезонность в сфере руководящей работы. Сезонность сильно влияет на фонд рабочего времени, особенно в выходные дни, когда в летний период затрачивается 6 раз и более больше времени, чем зимой. Эти сезонные отклонения вызывают и изменения структуры рабочего времени. Поэтому большая затрата времени на собственно руководящую работу в вегетационный период сильно ограничивает время, расходуемое на две остальные области — подготовку руководящей работы и вспомогательную деятельность при руководящей работе. При этом особенно чувствительно страдает от сезонности компонент самообразования. У наиболее требовательного к времени компонента руководящей работы — контроля за работой подчиненных, — на который в будничные зимний день расходуется около одной пятой фонда рабочего времени, в период работ-пик затрата времени возрастает до одной трети этого фонда, в будничные зимние дни — до одной трети, а в летнее время — до половины фонда рабочего времени.

структура рабочего времени; будничные дни; выходные дни; время года

LOPATA, L. (University of Agriculture, Praha-Suchdol): *The Working Time of Executives of Co-operative Farms, and the Seasonal Character of Work*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979 (1) : 31-43.

An analysis of the working time of executives on Co-operative Farms demonstrated an excessive consumption of time for weekday work, drew attention to the considerably long time spent at work during the rest days, and suggested the importance of the seasonal nature of executive work. The working time fund is considerably affected by the seasonal nature of work, particularly during the rest days: in summer, the executives spent above six times more weekends and holiday at work than in winter. The seasonal variations in the fund of working time are accompanied by changes in working time structure. Thus, the great time requirements of executive work during the growing season considerably reduce the time for preparation for managing work and for auxiliary activities during managing work. Self-education is affected most severely by the seasonal character of work. The control of the work performed by subordinated workers, which is the most time-consuming component of executive work, takes up one fifth of executives' working time in winter and one third of their time in the peak season; during the rest days in winter this component of managing work requires a third and in summer a half of the working time fund.

working time structure; workdays; rest days; year seasons

LOPATA, L. (Hochschule für Landwirtschaft, Praha-Suchdol): *Arbeitszeit der Leitungskader der LPG und die Saisonbedingtheit*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979 (1) : 31-43.

Die Arbeitszeitanalyse der Leitungskader der LPG bestätigte einen übermäßigen Zeitverbrauch für die Arbeit am Wochentag und machte auf die ziemlich große Zeitmenge aufmerksam, die am Ruhetag auf die Arbeit aufgewandt wird. Gleichzeitig bewies sie eine ziemlich große Tragweite der Saisonbedingtheit in der Sphäre der Leitungstätigkeit. Die Saisonbedingtheit beeinflusst deutlich den Arbeitszeitfonds, und zwar vor allem am Ruhetag, wann im Sommer ein mehr als sechsfacher Zeitverbrauch im Vergleich zu der Winterperiode festgestellt wurde. Die saisonbedingten Schwankungen des Arbeitszeitfonds werden auch von den Veränderungen der Arbeitszeitstruktur begleitet. So kommt es dazu, daß die hohen Zeitanprüche an die eigene Leitungstätigkeit in der Vegetationsperiode die Zeitmenge deutlich beschränken, die den übrigen zwei Gebieten – der Vorbereitung zur Leitungstätigkeit und der Hilfstätigkeit bei der Leitungstätigkeit gewidmet wird. Dabei wird die Komponente der Selbstbildung durch die Saisonbedingtheit besonders beeinflusst. Bei der zeitmäßig anspruchsvollsten Komponente aus dem Gebiet der eigenen Leitungstätigkeit, d. h. bei der Kontrolle der Unterstellten, die am Wochentag während der Winterperiode durch ein Fünftel der Arbeitszeit dotiert wird, wächst während der Arbeitsspitzen der Zeitverbrauch auf ein Drittel des Arbeitszeitfonds an, am Ruhetag in der Winterperiode stellen die Zeitanprüche an diese Komponente ein Drittel dar, in der Sommerperiode erhöhen sie sich auf die Hälfte des Arbeitszeitfonds.

Struktur der Arbeitszeit; Arbeitstage; Ruhetage; Jahreszeit

Adresa autora:

Ladislav Lopata, CSc., Vysoká škola zemědělská, katedra řízení PEF, 160 21 Praha 6 - Suchdol
